

Statistická příručka životního prostředí. Praha, Český statistický ústav, 1974.

V posledních letech byla u nás publikována řada časopiseckých i knižních prací, pojednávajících o problémech ochrany a tvorby životního prostředí. Každá z nich je vzhledem k naléhavosti problematiky i z ní vyplývající potřebě osvěty pozitivním přínosem. Ne o všech publikovaných textech však platí, že jsou přínosem vědeckým, že jsou zcela původní nebo konkrétní. Již po léta jsou v popředí z různých zorných úhlů pojímané základní a obecné výzkumné otázky jako jsou definice výchozích pojmů, vymezení obsahu problematiky, vytváření systémů složek životního prostředí, stále zdůvodňování a zdůrazňování významu problematiky apod. V české literatuře nacházíme zatím bohužel jenom málo prací analytického či dokonce syntetického charakteru, které by byly postaveny na empirickém poznání, z něhož koneckonců musí tento obor vycházet. Z toho dále vyplývá, že publikované práce většinou nepřinášejí konkrétní údaje, na nichž by mohla stavět další výzkumná práce. Dá se dokonce říci, že pracovník v ekologických disciplínách dosud nemá u nás k dispozici elementární pravidelně doplňovaná a opravovaná data, která jsou v ostatních oborech samozřejmostí.

Statistická příručka životního prostředí, kterou vydal v roce 1974 Český statistický úřad, je v tomto smyslu průkopnickým činem. Zní to ovšem paradoxně, neboť úřad sám sběr dat neprovedl. Shromáždil „jenom“ dostupné informace, charakterizující jednotlivé složky životního prostředí, které pravidelně získávají jiné instituce, např. Hydrometeorologický ústav, hygienické stanice, Rada pro životní prostředí, Terplan apod., a doplnil některými daty ze Sčítání lidu. Práce tak nahrazuje aspoň částečně dosud neexistující systém dat z této oblasti. Pro odborníky, zabývající se otázkami životního prostředí a snažící se o skutečně širší pochopení a uchopení problematiky, má takové zpřístupnění informací ve formě publikovaného textu význam především proto, že odstraňuje tápání při sběru základních dat. Tápání ve smyslu vyhledávání institucí a kontaktů s institucemi, které potřebnými údaji disponují. Mnohdy ovšem nevystačíme s čísly uvedenými v tabulkách příručky. V tom případě je cenná i citace pramenů, z něhož jsou přejata příbuzná data z daného tématického okruhu. Existence této publikace znamená tedy v první řadě časovou úsporu pro odborné a vědecké pracovníky.

Obsah příručky je sestaven podle pořadí jednotlivých složek životního prostředí z hlediska důležitosti jejich ochrany. Na prvním místě proto nacházíme cifry o stavu biosféry na našem území (ovzduší, voda, půda a krajina) a o podzemních zdrojích a výrobě energie. Další část obsahuje informace o tzv. umělém životním prostředí, tj. urbánních a obytných celcích, rekreačních možnostech obyvatel a o rekreačních zařízeních a konečně o komunikacích.

Pro sociologa mohou mít přímý či nepřímý význam téměř všechny části dokumentace. Údaje o znečištění ovzduší plynnými a pevnými složkami nebo o čistotě vod mohou např. sloužit k doplnění ekologických charakteristik. Tabulky, charakterizující stav původního fondu a krajiny v českých zemích, mohou kromě toho být použity jako součást podkladů pro studie o územním rozvoji státu. Přímou souvislost se speciálními odvětvími sociologie mají potom třeba informace o současné objektivní potřebě bytů a o vybavení obcí základními občanskými zařízeními i o komunikacích v obcích a mimo ně. Problematika rekreace a základní data o tělesné výchově patří rovněž do oblastí, kterými se sociologie přímo zabývá. Údaje, které příručka přejímá ze Sčítání lidu, nejsou ovšem pro sociologa novum. Mají však jistě zásadní význam pro pracovníky těch vědních oborů, pro něž není cenzus pramen, s nímž běžně pracují. To ovšem platí i obecně: příručka je pro uživatele neocenitelná především v těch oblastech problematiky životního prostředí, které jsou tématicky vzdálenější jejich „mateřské“ disciplíně.

Náplň příručky zůstává přes svůj význam nesystematickým souborem údajů, který, jak uvádí v předmluvě ing. Jiří Antoš, předseda Českého statistického úřadu, neobsahuje některá důležitá hlediska a úseky. Záslouhu práce je hlavně to, že shrnula a sebrala roztráštěné existující data o životním prostředí v České socialistické republice, která byla získána na pracovištích různých oborů ke speciálním účelům, a dala je souborně k dispozici všem pracovníkům, majícím vztah k problematice ochrany a tvorby životního prostředí. Poněkud paradoxním kladem publikace je i to, že jejími mezerami a nedostatky je jednoznačně demonstrována potřeba

vytvořit jednotný systém získávání a zpracování informací v této nové mezioborové oblasti statistiky.

Hana Librová

Current Research in Sociology (Současný výzkum v sociologii). Ed. Margaret S. Archer, Hague – Paris Mouton & Co, 1974.

Pod tímto slibným názvem a pod záštitou Mezinárodní sociologické asociace vydala Margaret S. Archerová spolu s početným redakčním kruhem sborník 18 studií z nejrůznějších sociologických disciplín, který měl u příležitosti VIII. Světového kongresu sociologů v Torontu (srpen 1974) ilustrovat současný stav této společenské vědy ve světě. Hned na první pohled je zřejmé, že je to ilustrace značně zkreslující. Mezi členy redakční rady není jediný zástupce sociologie ze socialistických zemí, mezi autory pak pouze zástupce jediný (Maria Loš z varšavské university s příspěvkem k sociotechnické problematice); představena zde není ani sociologie tzv. třetího světa, ani badatelé některých tradičně sociologických západoevropských zemí, zatímco sociologie USA se zde prezentuje plnou polovinou příspěvků. Na tomto faktu nic nezmění ani omluva vydavatelky v krátkém úvodu knihy, podle níž ke spolupráci na sborníku byly sice vyzvány všechny výzkumné výbory Mezinárodní asociace (tedy i ty, v nichž je socialistická sociologie výrazně zastoupena), ale měla-li být publikace dokončena k torontskému kongresu, muselo se později od tohoto původního plánu ustoupit.

A tak vedle zjevného ideologického zkreslení tu došlo i ke zkreslení odbornému, mezi tématy, které sborník obsahuje, chybí témata z obecné sociologie, ze sociologie práce, průmyslu, venkova, města, kultury a dalších nosných disciplín. Třetím problémem je pak rozdílný žánr příspěvků, které reprezentují jednotlivá zahrnutá témata; vedle zpráv o mezinárodních komparativních výzkumech, jimž v takovémto sborníku nesporně místo patří, tu nalézáme i studie značně lokálního zaměření (např. o migraci obyvatel Toronta) či úzkého teoretického záběru (článek o sakralizaci identity, který má představovat ukázkou současného výzkumu v sociologii náboženství), individuální náměty k výzkumům či prostě jen krátká sdělení. Je skutečně otázkou, zda tolerování všech těchto výrazných nedostatků může být ospravedlněno snahou o dokončení sborníku ke světovému kongresu; lze se totiž stejně oprávněně ptát, zda právě vrcholná světová sociologická událost si nezasloužila dílo přece jen důstojnější.

Na druhé straně je třeba po pravdě konstatovat, že část uvedených vad padá na vrub obecnějších úskalí, s nimiž se potýká jakýkoli sborník prací, pokud nemůže být autorsky ani tématicky úžeji sevřen. Ke kladům probíraného sborníku jako celku lze ostatně přičíst, že alespoň část jeho jednotlivých příspěvků má solidní odbornou úroveň a že pro specialisty v jednotlivých disciplínách přece jen poskytuje řadu informací a podnětů, i když (až na uvedenou výjimku) vesměs více či méně deformovaných nemarxistickým přístupem k problematice.

Platí to i o dvou studiích sborníku, jichž si chceme nyní povšimnout o něco podrobněji. První z nich má název *Leisure and the coming of postindustrial society* (Volný čas a příchod postindustriální společnosti – str. 109–146) a jejími autory jsou Philip Bosserman a Louis Kutcher z jihofloridské university v USA. Nejslabší částí jejich studie je nesporně úvod. Vychází z pro nás nepřijatelných koncepcí industrialismu a postindustrialismu i z apriorní představy o jakémsi sociálním světovém prvenství Spojených států; navíc trpí tato část studie i značným esejistickým balastem, v němž se utápí také informace o projektu (či návrhu projektu?) komparativního mezinárodního výzkumu o kvantitě volného času v sedmi vybraných zemích světa (v projektu je počítáno i s účastí Československa).

Další částí studie jsou však nesporně pozoruhodné. Autoři v nich shrnují historii boje o zkrácení pracovní doby v USA od začátku minulého století do dnešních dnů, popisují vývoj pracovního zákonodárství Spojených států z hlediska délky pracovní doby a podávají i přehled o skutečné délce pracovního a nepracovního času ve své zemi. Domníváme se, že v tomto směru je studie zatím nejobsažnějším a nejpůlnějším americkým pramenem, jaký je vůbec k dispozici. Čtenář zde např. zjišťuje, že díky neexistenci skutečně celostátního pracovního zákonodárství v USA